

Ο ΧΑΡΗΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΤΟΠΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Χάρης Βογιατζής αποτελεί μια περίπτωση ζωγράφου που παρά τις σημαντικές μορφοπλαστικές του επιδόσεις, δεν έχει ακόμη καταλάβει τη θέση που του αρμόζει στην ιστορία και την κριτική της νεοελληνικής τέχνης. Μαθητής από τους τελευταίους του Κωνσταντίνου Παρθένου δεν φαίνεται να επηρεάστηκε άμεσα από το εικαστικό ιδίωμα του δασκάλου του όπως συνέβη με άλλους. Περισσότερο μοιάζει να τον άγγιξε η προσωπικότητα και η στάση του Παρθένου πάνω στα ευρύτερα αισθητικά προβλήματα της εποχής αλλά και η εμμονή του όχι τόσο στην υλική υπόσταση του χρώματος, όσο στο βαθύτερο πνευματικό του περιεχόμενο.

Ο Βογιατζής είναι ένας ζωγράφος που κατάφερε γρήγορα να διαμορφώσει προσωπικό στυλ, που υπήρξε ενήμερος των ευρωπαϊκών ζωγραφικών τάσεων της δεκαετίας του '50 και του '60 και που λάτρευε την οξυμυτία και την καθαρότητα του ελληνικού φωτός τόσο πολύ ώστε να θέσει την καταγραφή και μελέτη αυτού του φωτός αμετάθετο σκοπό της τέχνης του. Θεματολογικά το έργο του Βογιατζή σιτρεύεται γύρω από δύο πόλους: αφ' ενός τον άνθρωπο είτε κατά μόνας είτε σε ομάδες (παράβαλε τα έργα: Οι Τραγουδιστές (1965), Ο Χορευτής (1963), ο Αχθοφόρος (1966) κ.ά.) κι αφετέρου το χώρο όχι απλώς ως καλλιγραφική απόδοση τοπίου αλλά κυρίως ως έμφαση στην ποιητική του (παράβαλε τους πίνακες: Δέντρο στην έρημο (1969), Γαλάζιος ουρανός (1968), Ομίχλη πάνω απ' το Αιγαίο (1962), Φως των Κυκλάδων (1963) κ.ά.).

Στην πρώτη ομάδα έργων υποψώκει ένας χαρακτήρας κοινωνικός. Οι ανθρώπινοι τύποι που επιλέγει ο ζωγράφος είναι λούμπεν, είναι περιθωριακοί. Τους αποδίδει μάλιστα δραματικά φωτισμένους μέσα σε βάθος απροσδιόριστο και απειλητικό. Οι φιγούρες συμπιέζονται από έναν χώρο δουλεμένο με γαϊώδη γυχρά χρώματα (χοντροκόκκινα και όμπρες) τα οποία παραπέμπουν στον Μπουζιάνη. Ο καλλιτέχνης δουλεύει συχνά με σπάτουλα, χτίζει θα λέγαμε τις φόρμες με μια μορφική καθαρότητα ώστε να διαγράφονται ευδιάκριτα και οι αισθητικές και οι ιδεολογικές του προθέσεις.

Ο Βογιατζής ξεκίνησε ως εξπρεσιονιστής. Φόρμες έντονα παραμορφωμένες, χρώματα με πυρετική λάμψη και βίαιο πλάσιμο υπήρξαν το πρώτο του πλαστικό γλωσσάριο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το έργο «Διαδήλωση» του 1946, το οποίο ανήκει στη συλλογή της Μαριέττας Βογιατζή. Ο πίνακας είναι σπουδαστική προσπάθεια του ζωγράφου κι αποδίδει ανάγλυφα το μετακατοχικό εμφυλιακό κλίμα. Μια μάζα ανθρώπων άρρηκτα ενωμένων από την κοινή απόφαση, αεθλώνεται παρατακτικά στον οριζόντιο άξονα του πίνακα. Το έργο είναι δουλεμένο με πάστες και δεν το διακρίνει καμμία ωραιοποίηση. Στη συνέχεια ο Βογιατζής ασκείται στο μάθημα του Σεζάν και στην οπτική του κυβισμού. Δουλεύει με τίντες και αραιωμένα χρώματα προσπαθώντας να δώσει στη ζωγραφική επιφάνεια τη σοβαρότητα της γλυπτικής έκφρασης. Ήδη από το 1954 που φεύγει για το Παρίσι το προσωπικό του ύφος έχει αρχίσει να διαμορφώνεται. Φαίνεται ότι η σημειογραφία του Riopelle (γεννήθηκε το 1904) και του de Staël (1914-1955) τον επηρεάζουν άμεσα. Χρησιμοποιεί πηχτές και μεγάλες πινελιές ώστε να οικοδομεί τις συνθέσεις του με καθαρά τεκτονική αντίληψη. Ο Soulages (γεννήθηκε το 1919) επίσης με τα έργα των αρχών του '60 είναι σαφώς ένα ακόμη σημείο αναφοράς. Η σχολή του Παρισιού με σημαντικούς εκπροσώπους τον Manessier και τον Bazaine εκφράζει σαφώς μια εκδοχή αφηρημένου εξπρεσιονισμού περισσότερο ισορροπημένη και κλασική από τις ανάλογες έρευνες της σχολής της Ν. Υόρκης. Μέσα σ' αυτό το κλίμα ο Βογιατζής εισέρχεται εφοδιασμένος με τη μεσογειακή του αισθαντικότητα και την ελληνική αίσθηση του μέτρου.

Από το 1967-68 οι τοπιογραφικές του επιδόσεις πληθαίνουν φαίνεται ότι το συγκεκριμένο θέμα άλλοθι τον ελκύει γιατί του δίνει άπειρες δυνατότητες για αφηρημένες αναγωγές και σχηματοποιήσεις. Ο ζωγράφος είτε καταγράφοντας το φευγαλέο ποιητικό αίσθημα της γαλλικής υπαίδρου, είτε εμμένοντας στο οξύ φως του Αιγαίου και στους καθαρούς όγκους των νησιών του, επιδιώκει κυρίως να εκφράσει τη λυρική διάσταση του χώρου και να δείξει την κρυμμένη αρμονία των φυσικών στοιχείων κι είναι πραγματικά αξιοθαύμαστο ότι αυτός ο αφηρημένος εξπρεσιονισμός του Βογιατζή δεν έχει κανένα γλυκίζον ή παθητικό στοιχείο αλλά εμφορείται από αρρενωπή υγεία και αδρότητα. Τα χρώματα που επιλέγει είναι οι βαθιές γκάμες των γκριζών, τα μπλε και οι τέρρες, αποχρώσεις

που συναρμολογεί μέσα από ένα σοφό σχεδιασμό ζεστών και κρύων αντιπαραθέσεων. Οι θάλασσες του Βογιατζή είναι πνευματικές δεξαμενές όπως ακριβώς επεδίωκε να τις αποδώσει κι ο Παρθένης. Αυτός μαζί με τον Μπουζιάνη και τον ρωσογάλλο de Staël φαίνεται ότι υπήρξαν οι δάσκαλοι στους οποίους αναφέρεται ο καλλιτέχνης και των οποίων το έργο τον ωθεί προς δημιουργία.

Στη δεκαετία του '70 οι νοσταλγικές αναπαραστάσεις του ελληνικού τοπίου πυκνώνουν. Η Μάνη, η Νάξος, η Πάρος, η Μονεμβασιά, η Πάτιμος. Σ' αυτή την τελευταία — έργο του 1980 — το αφαιρετικό στοιχείο δεσπόζει. Από τη φυσική εικόνα έχουν εξαχθεί μόνο τα δομικά της χαρακτηριστικά διατυπωμένα σε οριζόντιες ορθογωνισμένες φόρμες. Το τοπίο μοιάζει να ταξιδεύει μέσα στη λευκή αχλύ του αιγιατικού πρωινού. Πυρήνας της σύνθεσης είναι μια θερμή φόρμα πλασμένη με κόκκινο θερμιγιόν η οποία έχει τοποθετηθεί στην τομή του ορθογώνιου προς τον κάθετο άξονα. Πάνω ακριβώς στο σημείο της χρυσής τομής ο πίνακας μοιάζει να πυρπολείται από τις ζεστές ανταύγειες της κόκκινης χρωματικής πηγής.

Η σκέψη του de Staël είναι παρούσα σ' αυτή την εξαιρετικά εκφραστική στιγμή του Χάρη Βογιατζή. Στιγμή κατά την οποία το θεματικό και το αδραματικό στοιχείο αλληλοεξουδετερώνονται και τελικά ισορροπούν. Η πυκνή άρθρωση του χρώματος δεν εμποδίζει τον καλλιτέχνη να επεμβαίνει με εξαιρετικά διαφανείς πινελιές ώστε ν' αποδώσει την ατμοσφαιρικότητα των υγρών τοπίων.

Ο Βογιατζής υπήρξε επίσης εξαιρετος σχεδιαστής και ευαισθητοποιημένος υδατογράφος. Στα σχέδιά του βλέπει κανείς συμπυκνωμένες την εκφραστική σκέψη του, τον τρόπο με τον οποίο επέλεγε απ' τη φυσική εικόνα τα οικειώδη για να τα καταστήσει πλαστικό γεγονός. Αίσθηση του συνόλου και ταχύτητα εκτελέσεως, τρυφερά περάσματα και στιβαρή αρχιτεκτονική χαρακτηρίζουν τις ακουαρέλλες του της περιόδου 1965-70.

Η αφηρημένη τοπιογραφία του 1978-80 πιστεύω ότι ολοκληρώνει κατά ένα τρόπο απόλυτα πειστικό τις καλλιτεχνικές αναζητήσεις και τις εικαστικές διατυπώσεις του Χάρη Βογιατζή. Η τεχνική του, ώριμη πια, καταφέρνει να δείξει πως το φως έχει την ιδιότητα να δεομεύει ή ν' απελευθερώνει την κίνηση της ζωγραφικής φόρμας. Ο δημιουργός στα τριάντα χρόνια της καλλιτεχνικής του δημιουργίας επέτυχε να συνδυάσει το ατομικό με το συλλογικό και τη διαλεκτική του ελληνικού χώρου με τις διεθνείς τάσεις· κι αυτό είναι πολύ σπουδαίο.

Δυστυχώς ο Χάρης Βογιατζής δεν ευτύχησε να έχει μια διεξοδική ανάλυση του έργου του, ούτε χάριξε εύστοχες και διεισδυτικές κριτικές. Γι' αυτό πιστεύω πως είναι εξαιρετική η πρωτοβουλία της Εθνικής Πινακοθήκης να δείξει το έργο αυτού του σημαντικού γνωστού άγνωστου ζωγράφου της γενιάς του '60.

Από τα ελάχιστα εύστοχα κείμενα που σώζονται στη βιβλιογραφία του είναι το απόσπασμα που του αφιέρωσε ο Τώνης Σπυτέρης στο τρίτομο έργο του «Τρεις αιώνες νεοελληνικής τέχνης 1666-1967»· απόσπασμα που παραθέτω αυτοίκοιο:

«Ο Χάρης Βογιατζής (1924) ζει από το 1954 μόνιμα στο Παρίσι. Φυσικό ήταν λοιπόν να υποστεί για ένα διάστημα την επίδραση των αφαιρετικών ρευμάτων χωρίς όμως ποτέ ν' απομακρυνθεί τελείως από τη φύση. Σύμφωνα με το τότε κλίμα μέχρι το 1964 περίπου αποδίδει τα θέματά του — τοπία κυρίως — με πλατές πινελιές και παχιά πάστα. Ένας κόσμος γεμάτος κίνηση, όπου το φως δεν διαλύει τους όγκους αλλά τους πλάθει.

»Με τον ίδιο τρόπο απεικονίζει αργότερα φιγούρες ή πολυπρόσωπες συνθέσεις. Τα τοπία όμως παραμένουν τα αγαπημένα του θέματα. Σ' αυτά επανέρχεται τελευταία με ρεαλιστικότερη και λυρικότερη αντίληψη. Έτσι απέραντες εκτάσεις του ουρανού ή της θάλασσας λούζονται από ένα εξωπραγματικό φως και φέρνουν τη σφραγίδα της έντονης νοσταλγίας».

Τελειώνοντας δεν μπορώ παρά να θυμηθώ μερικές από τις σκέψεις του Νίκου Καρούζου που λέει:

«Εκτιμώ την επιτυχία στην αφηρημένη ζωγραφική, όσο και σε οτιδήποτε την αντιστρατεύεται. Η αλήθεια είναι πως δεν πρέπει να επαναλαμβάνουμε το τριαντάφυλλο αλλά πάμε καλά στο βαθμό που το μεταμορφώνουμε, δίχως να χάνεται, διασώζοντας την "ιδέα" του, με την πλατωνική έννοια». Αυτό ακριβώς νομίζω πως πράττει και ο Χάρης Βογιατζής.

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ
Επιμελητής της Εθνικής Πινακοθήκης